Katarzyna Olejniczek-Grzybowska

Z dziejów ustawodawstwa archiwalnego we Włoszech*

Archiwa włoskie wzbudzają zainteresowanie badaczy przede wszystkim ze względu na liczne materiały dotyczące Polski. Archiwa te bowiem zawierają polonika począwszy od wpisów w XIII w. studentów polskich na uniwersytetach włoskich, a kończąc na materiałach wytworzonych przez władze Republiki w pierwszej połowie XX w.[1] Orientacja w zasobie archiwów włoskich nie należy do łatwych ze względu na dzieje Włoch, rozbitych do połowy XIX w. na szereg księstw i republik. Dlatego też przy korzystaniu z akt niezbędna jest znajomość dziejów tego kraju, a także wiedza o organizacji miejscowych archiwów, o zasadach rozmieszczenia zasobu oraz dane o formach i stanie opracowania. Niniejszy artykuł ma na celu omówienie ustawodawstwa regulującego funkcjonowanie archiwów włoskich. Omówione zostaną niektóre przepisy archiwalne wydane od końca XIX (1874 r.) do schyłku wieku XX. Lata 90. ubiegłego wieku to okres intensywnej pracy archiwistów włoskich w zakresie uregulowań prawnych dotyczących spraw archiwizacji nośników elektronicznych[2]. Prace te zakończyła ustawa archiwalna z roku 2000. Będzie ona, jak też inne uregulowania prawne związane z przechowywaniem czy konserwacją danych elektronicznych, przedmiotem kolejnej publikacji. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na rozbudowany system nadzoru nad archiwami i archiwaliami, którego odpowiednika trudno szukać w innych narodowych systemach archiwalnych.

Pierwszym i podstawowym uregulowaniem prawnym dotyczącym archiwów był dekret królewski z 5 marca 1874 r., którego art. 1 stanowił, iż wszystkie archiwa państwowe podległe są Ministerstwu Spraw Wewnętrznych[3]. Dekret kolejny, z 26 marca 1874, powołał Radę Archiwalną, złożoną z przewodniczącego i ośmiu doradców nominowanych dekretem królewskim na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych i Ministra Oświaty Publicznej wybranych spośród osób obeznanych

*Artykuł opracowany na podstawie pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Edwarda Kołodzieja, w Zakładzie Archiwistyki UMCS.

[1] I. Radtke, *Archiwa włoskie*, „Archeion" 1981, t. 71, s. 133.

[2] G. Tato, *Sicurezza degli archivi senza carta*, Trieste 2001, s. 11.

[3] „Gazzetta Ufficiale" 1874, nr 77 (31 III).

w sprawach archiwalnych. Art. 3 dekretu dotyczył ustanowienia urzędu nadzoru archiwalnego, art. 12 powoływał przy większych archiwach państwowych szkoły paleografii i archiwistyki[4]. Dekret królewski z 27 maja 1875 r. o organizacji generalnej archiwów państwowych zawierał 79 artykułów i załącznik. Art. 1 tego dekretu powoływał do życia Archiwum Królestwa w Rzymie, art. 6 nakazywał przechowywanie materiałów archiwalnych zgromadzonych w trzech sekcjach: akt sądowych, administracyjnych i notarialnych. Akta nieprzynależne do żadnej z tych sekcji winny być gromadzone w sekcjach specjalnych. Dekret dokładnie określał także sprawy udostępniania dokumentów przechowywanych przez archiwa państwowe, i tak np. udostępniano akta dotyczące polityki zagranicznej, ale tylko te powstałe przed rokiem 1815, akta procesów karnych po upływie 70 lat od chwili zakończenia postępowania sądowego, inne w zasadzie po upływie 30 lat od ich wytworzenia. Dekret regulował też kwestie związane z kształceniem archiwistów w szkołach paleografii, dyplomatyki i archiwistyki. Załącznik do tego dekretu regulował sprawę egzaminu wstępnego i końcowego w wyżej wymienionych szkołach[5].

Rozporządzenie z 2 października 1911 r. otwiera nowy okres w dziejach archiwów włoskich i stanowi podstawę, na której opierają się wszystkie późniejsze zarządzenia[6]. Rozporządzenie to składa się z 5 rozdziałów i 9 tabel: są tu przede wszystkim przepisy dotyczące służby archiwalnej oraz przechowywania i udostępniania akt. Rozdział I zatytułowano: organizacja archiwów państwowych, rozdział II: przepisy dotyczące personelu, nominacji, awansów, doskonalenia zawodowego, szkolenia archiwistów, rozdział III: służba archiwalna, rozdział IV: restauracja dokumentów, rozdział V: archiwa prowincjonalne. Zgodnie z tym rozporządzeniem archiwa państwowe podlegały Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, przy ministerstwie powołana została Rada Archiwalna złożona z przewodniczącego i dwunastu doradców nominowanych dekretem królewskim na wniosek ministrów: Spraw Wewnętrznych, Oświaty Publicznej oraz Dyrektora Generalnego Administracji Cywilnej, i nie więcej niż siedmiu doradców honorowych, wybieranych spośród profesorów: historyków, paleografów lub archiwistów. Kadencja przewodniczącego i członków czynnych trwała 4 lata, z możliwością ponownego wyboru. Do kompetencji rady należało rozstrzyganie wszelkich spraw dotyczących działalności i organizacji archiwów państwowych. Rada opiniowała zarządzenia, regulaminy i ustawy archiwalne, zatwierdzała programy szkół archiwalnych i kursów doskonalenia archiwistów, wypowiadała się w sprawie nominacji kierowników urzędów nadzoru archiwalnego oraz dyrektorów archiwów. Ponadto

[4] *Ibid.*

[5] „Gazzetta Ufficiale" 1875, nr 144 (22 VI).

[6] A. Lodolini, *Il cinquantenario del Regolamento 2 ottobre 1911 n 1163. Per gli Archivi di Stato*, Roma 1961, s. 56.

rada nadzorowała porządkowanie i publikowanie materiałów archiwalnych, wydawanie inwentarzy, indeksów oraz wszelkie inne prace archiwalne.

Zgodnie z art. 7 przy radzie powołany został Komitet Doradczy złożony z przewodniczącego Rady Archiwalnej oraz trzech doradców, do jej kompetencji należało nominowanie i awansowanie urzędników archiwalnych[7].

Rozdział II składał się z 5 podrozdziałów: podrozdział I normował kwestie warunków zatrudnienia i wykształcenia kandydatów na urzędników archiwalnych, sprawy dotyczące egzaminów i konkursów na odpowiednie stanowiska w hierarchii urzędniczej. Art. 16 dzielił urzędników na dwie kategorie, do kategorii 1 należeli kierownicy, dyrektorzy, pierwsi archiwiści, archiwiści, do kategorii 2 pierwsi pomocnicy i pomocnicy. Podrozdział II regulował kwestie związane z mianowaniem na stanowiska i awansami urzędników z jednej do drugiej kategorii. Podrozdział III dotyczył innych kwestii personalnych urzędników administracji archiwalnej, podrozdział IV normował kwestie dotyczące kadry dyrektorskiej i kierowniczej, podrozdział V regulował kwestie związane z kształceniem archiwistów i innych pracowników związanych z archiwami oraz administracją archiwalną.

Rozdział III normował sprawy związane ze służbą archiwalną, przechowywaniem i udostępnianiem akt. Artykuły 65–67 stwierdzają, że: archiwa powołane zostały do przechowywania archiwaliów należących do państwa włoskiego z okresu przed zjednoczeniem Włoch, jak też do przechowywania akt organów sądowych, administracyjnych i ustawodawczych, które nie są potrzebne do bieżącej działalności instytucji państwowych oraz do przechowywania wszelkich innych akt stanowiących własność państwa. Art. 68 zabraniał bez zezwolenia Rady Archiwalnej brakowania akt zarejestrowanych w inwentarzach. Art. 80 określił, iż: akta administracji publicznej udostępnia się po upływie 30 lat, akta procesów karnych po upływie 70 lat od ich zakończenia, akta prywatne zaś po upływie 50 lat. Art. 112 rozdziału IV stwierdzał, iż laboratorium zajmujące się konserwacją dokumentów, powołane na mocy ustawy z 20 marca 1911 roku, podlega nadzorowi archiwalnemu i w pierwszej kolejności winno obsługiwać Archiwum Królestwa i Archiwum Państwowe w Rzymie[8].

Duże znaczenie dla archiwistyki włoskiej miała ustawa z 22 grudnia 1939 r., która obok dotychczasowych obowiązków służby archiwalnej postawiła przed nią zadanie czuwania nad całością narodowego zasobu archiwalnego, powołując w tym celu odpowiednie organy, a mianowicie urzędy nadzoru archiwalnego. Uznano wtedy po raz pierwszy, że obowiązkiem państwa jest także zabezpieczenie całego ogromnego dziedzictwa dokumentacji historycznej znajdującej się w rękach różnych osób prywatnych oraz instytucji i organizacji niepaństwowych[9].

---

[7] „Gazzetta Ufficiale" 1911, nr 260 (8 XI).
[8] *Ibid.*
[9] „Gazzetta Ufficiale" 1939, nr 2006 (22 XII).

Art. 1 tej ustawy powoływał do życia urzędy nadzoru archiwalnego przy dziewięciu największych archiwach państwowych[10]. Urzędy te sprawowały pieczę nad archiwami samorządów gminnych, przedsiębiorstw „półpaństwowych" i publicznych, instytucji dobroczynności, instytucji kredytowych, związków zawodowych, spółek i towarzystw oraz archiwami prywatnymi. Do obowiązków kierownika nadzoru archiwalnego należało czuwanie, aby akta były właściwie przechowywane, porządkowane i inwentaryzowane. Kierownik nadzoru przeprowadzał wizytacje archiwów przedsiębiorstw i instytucji sobie podległych, przestrzegał, aby dostarczały one kopii inwentarzy akt właściwemu terytorialnie archiwum państwowemu, zatwierdzał również spisy akt do wybrakowania. Opinia terytorialnego urzędu nadzoru archiwalnego, iż archiwalia będące w posiadaniu prywatnego właściciela mają szczególnie ważne znaczenie, pociąga za sobą zakaz wywozu czy pozbycia się takich materiałów. W przypadku złej woli właściciela można stosować wywłaszczenie. Artykuł 13-B nakazywał urzędnikom nadzoru archiwalnego, w przypadku śmierci funkcjonariuszy publicznych lub osób związanych ze sprawami publicznymi, zabezpieczyć pozostałe po nich akta interesujące państwo i natychmiast przekazać je do odpowiedniego archiwum państwowego. Ustawa ta wprowadzała nadzór nad archiwami prywatnymi, nie definiowała jednak pojęcia „archiwum prywatne", dochodziło więc do sytuacji, gdy pod to pojęcie „podciągano" archiwa rodzinne, archiwa towarzystw i przedsiębiorstw, a także archiwa niektórych instytucji kościelnych. Art. 11 powoływał do życia „pododdziały" archiwów państwowych w miastach, gdzie nie istniały archiwa państwowe, przede wszystkim w celu przejmowania akt notarialnych powstałych przed rokiem 1800. Art. 22 tej ustawy przewidywał rozbudowę sieci archiwalnej i zwiększenie liczby archiwów do 92[11].

Dekret z 30 września 1963, przygotowany przy znacznym udziale Rady Archiwalnej, określił zakres zadań i uprawnień państwowej służby archiwalnej oraz liczbę etatów, którymi ta służba ma dysponować[12]. Dekret ten jest fundamentem działalności włoskiej służby archiwalnej do dziś. Wprowadził niezbędne zmiany do dawnych przepisów[13]. Zawierał 6 rozdziałów normujących w 73 artykułach strukturę organów administracji archiwalnej i zakres ich działania, kwestie urzędów państwowych oraz przedsiębiorstw publicznych, przechowywanie, konserwację, udostępnianie i sprawy personalne[14]. Według dekretu administracja archiwów państwowych została powołana do przechowywania archiwaliów państwa włoskiego z okresu przed zjednoczeniem, do przechowywania akt organów usta-

[10] R. M. Borsarelli, *Le Sopritendenze Archivistiche su di scarto delle atti*, „Rassegna degli Archivi di Stato" r. 15, 1955, nr 3, s. 348.

[11] „Gazzetta Ufficiale" 1939, nr 2006 (22 XII).

[12] *La nuova legge*, „Rassegna degli Archivi di Stato" r. 23, 1963, nr 3, s. 305–308.

[13] *La Legge sugli Archivi, Ministero dell'Interno*, Direzione Generale degli Archivi di Stato, Roma 1963, s. 42.

[14] „Gazzetta Ufficiale" 1963, nr 285 (31 X).

wodawczych, sądowych i administracyjnych państwa, które utraciły wartość użytkową dla urzędowania, do przechowywania wszelkich innych akt i dokumentów stanowiących własność państwa lub depozyt. Powołana została także do wykonywania nadzoru nad archiwami przedsiębiorstw publicznych oraz nad posiadającymi akta o wartości historycznej archiwami prywatnymi. Administracja archiwów państwowych podlega MSW, w ramach którego działa Generalna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Sieć archiwalną stanowią: Centralne Archiwum Państwowe w Rzymie, archiwa państwowe z siedzibami w głównych miastach każdego regionu, oddziały archiwów państwowych, powoływane na podstawie decyzji MSW w większych gminach posiadających jakościowo i ilościowo ważne zbiory archiwalne, liczba tych oddziałów nie może przekraczać 40. Do sprawowania nadzoru nad archiwami przedsiębiorstw publicznych i nad archiwami prywatnymi powołane zostały urzędy nadzoru archiwalnego w liczbie 18.

Dodatkowo dekret powoływał do życia działającą przy MSW Radę Archiwalną, w skład której wchodzą Minister Spraw Wewnętrznych, jako przewodniczący, cztery osoby najbardziej kompetentne w zakresie archiwistyki, nauk historycznych i prawa administracyjnego, sześć osób wyznaczonych przez instytucje naukowe oraz cztery osoby wybrane spośród kadry kierowniczej administracji archiwalnej. Z urzędu w skład rady wchodzą Generalny Dyrektor Archiwów Państwowych oraz Kierownik Nadzoru Archiwalnego przy Centralnym Archiwum Państwowym. Rada Archiwalna powołana została do rozważania wszelkich spraw charakteru ogólnego, dotyczących organizacji i działalności archiwów państwowych, wydziałów nadzoru archiwalnego, archiwów urzędów państwowych i przedsiębiorstw publicznych. W szczególności rada opiniuje projekty prawne w zakresie spraw archiwalnych, programy szkół archiwalnych i kursów doskonalenia zawodowego dla archiwistów oraz wypowiada się w sprawie nominacji kierownika nadzoru archiwalnego przy Centralnym Archiwum Państwowym. Rada powołuje także komitet do spraw publikacji archiwalnych oraz komitet do spraw fotoreprodukcji[15].

Kształceniem kandydatów na archiwistów zajmuje 17 się szkół archiwistyki, dyplomatyki i paleografii (*Scuola di archivistica, paleografia e diplomatica*), mieszczących się przy archiwach państwowych. Doskonalenie zawodowe pracowników archiwów odbywa się na kursach organizowanych przez administrację archiwów państwowych przy współudziale uniwersytetów. Dla ułatwienia rozwiązania spraw dotyczących konserwacji i fotoreprodukcji dokumentów dekret przewidywał utworzenie specjalnego ośrodka z siedzibą w Rzymie. Ośrodek ten powołany został do prowadzenia prac badawczych, zajmowania się kształceniem personelu technicznego, sprawowania nadzoru nad sekcjami fotoreprodukcji istniejącymi przy niektórych archiwach państwowych. Przy Centralnym Archiwum Państwowym powstała ogólnokrajowa kartoteka akt, z których sporządzono fotokopie.

[15] „Gazzetta Ufficiale" 1963, nr 283 (31 X).

Urzędy państwowe oraz przedsiębiorstwa publiczne miały obowiązek informować archiwa państwowe i wydziały nadzoru archiwalnego o dokonanych we własnych archiwach fotoreprodukcjach.

Sprawy udostępniania archiwaliów przechowywanych przez archiwa państwowe normuje art. 23 dekretu. Udostępnia się wszystkie dokumenty z wyjątkiem zastrzeżonych, dotyczących polityki zagranicznej i wewnętrznej państwa. Dokumenty zastrzeżone udostępnia się po upływie 50 lat od ich powstania, a dokumenty zastrzeżone, dotyczące prywatnych spraw obywateli po upływie 70 lat. Akta spraw procesowych karnych udostępnia się także po upływie 70 lat od zakończenia postępowania sądowego. Minister Spraw Wewnętrznych, na wniosek dyrektora archiwum państwowego, zaaprobowany przez Radę Archiwalną, może zezwolić na udostępnienie dla celów naukowych materiałów przed upływem 50 lat. Przepisy dotyczące udostępniania archiwaliów w archiwach państwowych miały zastosowanie również do dokumentów bieżących organów ustawodawczych, sądowych i administracyjnych oraz do archiwów przedsiębiorstw publicznych. Urzędy państwowe miały przekazywać swe zbędne do bieżącego urzędowania akta do archiwów państwowych po 40 latach, wykazy poborowych po 70 latach. Akta urzędów zlikwidowanych miały być przekazywane bezzwłocznie do właściwych terytorialnie archiwów państwowych[16].

Przy urzędach administracji centralnej, z wyłączeniem ministerstw spraw zagranicznych i obrony państwowej, międzyregionalnych, regionalnych, międzyprowincjonalnych i prowincjonalnych oraz przy sądach powołane zostały komisje nadzorcze złożone z kierownika danego urzędu lub jego zastępcy oraz z dyrektora właściwego terytorialnie archiwum państwowego. Komisje te sprawowały nadzór nad przechowywaniem i porządkowaniem akt urzędu, wykonywały funkcje komisji brakowania akt oraz czuwały nad przygotowaniem akt do przekazania do archiwum państwowego. Wniosek o brakowanie akt przechowywanych w archiwach państwowych wymaga każdorazowo zgody ministra MSW, udzielanej na podstawie opinii Rady Archiwalnej.

Odrębny rozdział dekretu normował sprawy związane z aktami przedsiębiorstw publicznych. Przedsiębiorstwa te zobowiązane zostały do utrzymywania w należytym porządku swoich archiwów, niedokonywania brakowania akt bez zezwolenia właściwego organu archiwalnego, sporządzania inwentarzy akt powstałych przed 40 laty, przesyłania jednego egzemplarza inwentarza do właściwego terytorialnie archiwum państwowego i udostępniania swego archiwum do badań naukowych.

Dekret ten normował także sprawy związane z nadzorem nad archiwami prywatnymi. Sprawom tym poświęcono 8 artykułów. Prywatni właściciele lub posiadacze zbiorów zawierających dokumenty powstałe przed 70 laty obowiązani zostali, w ciągu trzech lat od wejścia w życie dekretu, do zawiadomienia o tym pi-

[16] *Ibid.*

semnie kierownika właściwego wydziału nadzoru archiwalnego, a także prefekta policji. Wszystkie osoby zawodowo zajmujące się handlem dokumentami zobowiązano do nadsyłania do właściwego organu administracji archiwalnej wykazu dokumentów przeznaczonych na sprzedaż; nadzór archiwalny może w ciągu trzech miesięcy zgłosić zastrzeżenie i wydać zakaz sprzedaży.

Na właścicieli prywatnych zbiorów archiwalnych nałożony został obowiązek przechowywania w należytym stanie, porządkowania i inwentaryzowania zbiorów lub pojedynczych dokumentów, a także udzielania zgody na porządkowanie i inwentaryzację zbiorów przez właściwy organ państwowej służby archiwalnej. Właściciele zbiorów prywatnych mają obowiązek udostępniać swe zbiory badaczom. O każdym wypadku zaginięcia lub uszkodzenia zbiorów czy pojedynczych dokumentów ich właściciel obowiązany jest w ciągu 30 dni powiadomić odpowiednie władze archiwalne. Właściciel zbiorów prywatnych ma obowiązek dokonywania restauracji uszkodzonych zbiorów lub wyrażenia zgody na ich restaurację przez państwową służbę archiwalną. Zabronione jest dokonywanie zmiany własności zbiorów ani odpłatnie, ani bezpłatnie bez uprzedniego powiadomienia odnośnych władz. Obowiązuje też zakaz wywozu za granicę państwa jakichkolwiek zbiorów bez uprzedniej zgody właściwego organu archiwalnego, który w tym wypadku pełni funkcję urzędu celnego. Nie wolno dzielić zbiorów, które powinny być zachowane w organicznej całości, ani dokonywać brakowania zbiorów prywatnych, uznanych za posiadające wartość historyczną, bez uprzedniej zgody władz. Wydział nadzoru archiwalnego może zarządzić przekazanie do właściwego archiwum państwowego tych dokumentów, które właściciel miał zamiar wybrakować. Właściciel zbiorów prywatnych zobowiązany został do zezwalania na przeprowadzanie wizytacji zbioru przez przedstawicieli państwowej służby archiwalnej. Dekret przewidywał ponadto wywłaszczenie zarządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych zaopiniowanym przez Radę Archiwalną zbiorów lub poszczególnych dokumentów stanowiących własność prywatną, jeśli takie zbiory lub dokumenty zostały uznane za posiadające „szczególną wartość historyczną". Dla czuwania nad przestrzeganiem przepisów dotyczących zbiorów prywatnych oraz dla okazywania w tym zakresie pomocy organom państwowej służby archiwalnej, dekret przewidywał powołanie przez Ministra Spraw Wewnętrznych „honorowych inspektorów archiwalnych".

Odrębny rozdział dekretu normował w sposób bardzo szczegółowy zagadnienia dotyczące personelu państwowej administracji archiwalnej. Przepisy w tym zakresie powiązane są z niezmiernie skomplikowanymi normami włoskiego prawa urzędniczego[17]. Podstawowe normy dotyczące kwalifikacji personelu archiwów przewidują, iż pracownicy na stanowiskach kierowniczych powinni mieć ukończone studia wyższe: prawo, nauki polityczne, literaturę lub filozofię, pracownicy na stanowiskach o charakterze wykonawczym powinni posiadać dyplom ukoń-

[17] S. Nawrocki, *Podróż służbowa do archiwów włoskich*, „Archeion" 1993, t. 92, s. 202–203.

czenia szkoły średniej, pracownicy zaś służb technicznych, fotoreprodukcji, konserwacji itp. – dyplom ukończenia odpowiedniej szkoły zawodowej.

Dekret ten jest do dziś podstawowym we Włoszech zbiorem przepisów archiwalnych uzupełnianym jedynie i modyfikowanym przez kolejne rozporządzenia. Istotne zmiany wprowadziło rozporządzenie z roku 1975, które podporządkowywało archiwa państwowe Ministerstwu Kultury[18]. Kolejne rozporządzenia dotyczą przede wszystkim systemów informatycznych w archiwach państwowych. Archiwa włoskie zapoczątkowały prace nad możliwościami zastosowania elektronicznego przetwarzania danych w połowie lat osiemdziesiątych. Rozporządzenie z 20 października 1998 w art. 19, dotyczącym konserwacji materiałów informatycznych w archiwach, stwierdza, iż wszelkie przepisy mające zastosowanie do materiałów tradycyjnych, zawarte w dekrecie z 30 września 1963, odnoszą się także do materiałów elektronicznych. W art. 20 czytamy, iż wszelkie materiały elektroniczne niepotrzebne do bieżącego urzędowania powinny być przekazane do właściwego terytorialnie archiwum państwowego na zasadach zawartych w dekrecie z roku 1963. Rozporządzenie to wprowadziło także zmiany w kwestii kompetencji urzędów nadzoru archiwalnego, przyznając im większą autonomię[19].

We włoskim ustawodawstwie archiwalnym tradycyjnie dużą wagę przykładano do postanowień dotyczących organizacji i zadań nadzoru. O zabezpieczeniu archiwaliów pozostających poza archiwami państwowymi mówił już dekret z 27 maja 1875 r. Nakazywał on uporządkowanie archiwów miejskich i ustanawiał nad nimi nadzór, chociaż nie precyzował jego form. Jedyną podstawę do interwencji wobec archiwów niepaństwowych dawało szeroko interpretowane prawo o ochronie dóbr o wartości artystycznej i historycznej. Dlatego też archiwiści z wielkim zadowoleniem przyjęli wprowadzenie przepisów archiwalnych z roku 1939, ustanawiających nadzór nad archiwami prywatnymi. Zgodnie z uregulowaniem z 1939 r. powołano 9 urzędów nadzoru archiwalnego (*Sovritendenze Archivistiche*) mieszczących się w: Turynie, Genui, Mediolanie, Florencji, Wenecji, Rzymie, Neapolu, Palermo i Bolonii. W latach 1950–1959 nadzorem objęto archiwa komunalne. Istotną zmianę w organizacji nadzoru archiwalnego wprowadzono w 1953 r., rozdzielając funkcje kierownika nadzoru od stanowiska dyrektora archiwum. Jeśli stanowiska te obejmowała ta sama osoba, musiała z jednego z nich ustąpić[20]. Późniejsze lata przyniosły wzmożoną pracę urzędów nadzoru zakończoną wydaniem dekretu w roku 1963. Uznano wtedy po raz pierwszy, że obowiązkiem państwa jest także zabezpieczenie całego ogromnego dziedzictwa dokumentacji historycznej znajdującej się w rękach różnych organizacji i osób prywatnych. Dekret ten ustanawiał 18 urzędów nadzoru archiwalnego, mających siedziby w: Anconie, Bari, Bolonii,

[18] „Gazzetta Ufficiale" 1976, nr 42 (16 II).
[19] „Gazzetta Ufficiale" 1998, nr 368 (20 X).
[20] *Atti del convegno per i primi trent'anni di attivita della sovritendenza*, „Rassegna degli Archivi di Stato" r. 33, 1973, nr 1, s. 125.

Cagliari, Florencji, Genui, Mediolanie, Neapolu, Palermo, Perugii, Pescarze, Potenzy, Reggio Calabria, Rzymie, Turynie, Trencie, Trieście, Wenecji. Zakres ich kompetencji rozciąga się w zasadzie na jeden region, niektóre jednak mają pod nadzorem kilka regionów[21]. Z uwagi na ogromną liczbę archiwów niepaństwowych i prywatnych, każdy urzędnik nadzoru archiwalnego sprawuje nadzór nad kilkoma tysiącami archiwów i bardzo często nie jest w stanie kontrolować ich wszystkich. Do obowiązków urzędników nadzoru archiwalnego należy przeprowadzanie wizytacji archiwów sobie podległych, przestrzeganie, aby dostarczały kopii inwentarzy akt właściwemu terytorialnie archiwum państwowemu, zatwierdzanie spisów akt przeznaczonych na wybrakowanie.

Na właścicielach archiwaliów niepaństwowych spoczywa obowiązek ich uporządkowania i inwentaryzacji oraz udostępniania badaczom. Powinni oni złożyć w urzędzie nadzoru archiwalnego trzy egzemplarze inwentarzy. W przypadku niewykonania tych poleceń, urzędnicy archiwalni mogą za pośrednictwem władz ministerialnych polecić uporządkowanie archiwaliów na koszt ich właścicieli. Również brakowanie akt w tych archiwach odbywa się za zgodą odnośnych władz. Dodatkowo kierownicy publicznych archiwów samorządu terytorialnego, prowincji, regionów oraz miast stołecznych prowincji powinni posiadać dyplom archiwisty uzyskany w jednej ze szkół paleografii, dyplomatyki i archiwistyki.

Duże uprawnienia ma nadzór archiwalny w stosunku do archiwów prywatnych. Na właścicielach archiwaliów wytworzonych przed 70 laty ciąży obowiązek zgłoszenia ich na piśmie do właściwego archiwum państwowego. Podobny obowiązek nałożono na antykwariuszy zajmujących się handlem archiwaliami oraz na urzędników przeprowadzających licytację ruchomości z uwzględnieniem materiałów archiwalnych[22].

Mimo tych uprawnień zagwarantowanych ustawą, jak wynika z artykułów publikowanych na łamach włoskiego czasopisma archiwalnego („Rassegna degli Archivi di Stato"), archiwiści w czasie wykonywania swoich obowiązków napotykają duże trudności. Ustawa z roku 1963, która w porównaniu z dawniejszymi przepisami poszerzyła znacznie uprawnienia państwowej służby archiwalnej, nie usunęła wszystkich przeszkód. Nadal bowiem włoska służba archiwalna miała utrudniony dostęp do archiwów prywatnych, a materiały tam przechowywane nie były należycie zabezpieczone i uporządkowane. Także badacze mieli utrudniony dostęp do tych archiwów. Szczególnie boleśnie odczuwali to zwłaszcza w odniesieniu do tych archiwów, które obejmowały bardzo bogate i powstałe w odległym czasie materiały archiwalne[23]. Ogromna liczba, idąca w dziesiątki tysięcy, archiwów niepaństwowych podlegających nadzorowi archiwalnemu powoduje, że wie-

[21] E. Lodolini, *Notizie sugli Archivi di Stato Italiani*, Roma 1976, s. 131.
[22] „Gazzetta Ufficiale" 1963, nr 283 (31 X).
[23] L. Mannino, *L'esportazione di archivio di singoli documenti privati e di notevole interesse storico*, „Rassegna degli Archivi di Stato" r. 28, 1968, nr 3, s. 628.

le archiwaliów, przechowywanych w tychże archiwach, w skutek różnych działań zostało zniszczonych. Najdobitniej świadczy o tym wykaz osób ukaranych za niszczenie akt, umieszczany w czasopiśmie archiwalnym „Rassegna degli Archivi di Stato". Lata 90. przyniosły poprawę sytuacji, archiwa niepaństwowe przy wydatnej pomocy państwowej służby archiwalnej przygotowują się na udostępnienie swoich zasobów do badań archiwalnych, przeprowadzanych przez dobrze wyszkolony personel tychże archiwów. Rozporządzenie z roku 1998 przyznało urzędom nadzoru archiwalnego większą autonomię. Dzięki temu praca tych urzędów została usprawniona, mogą one podejmować decyzje dotyczące ich działalności bez uprzedniego każdorazowego ich konsultowania z archiwami państwowymi. Zgodnie z rozporządzeniem do kompetencji urzędów nadzoru archiwalnego należy: wydawanie wniosków o uznanie archiwum za posiadające „szczególną wartość historyczną", ustalanie wartości archiwaliów oferowanych archiwom państwowym jako depozyt, darowizna czy oferowanych do sprzedaży[24]. Do zadań urzędów nadzoru należy także identyfikacja i odzyskanie materiałów archiwalnych należących do państwa, a znajdujących się poza prawnie określonym miejscem ich przechowywania. Urzędy nadzoru oprócz działalności nadzorczej nad archiwami niepaństwowymi prowadzą także działalność wydawniczą. Publikacje dotyczą archiwów prywatnych mających „szczególną wartość historyczną", a także archiwów instytucji publicznych, które, jak np. archiwa szpitali i archiwa instytucji dobroczynnych, posiadają materiał archiwalny z okresu średniowiecza[25]. Nadzór nad narastającym zasobem archiwalnym ogranicza się do urzędów i instytucji państwowych. Uprawnienia te posiadały archiwa państwowe już od końca XIX w. Jednakże były one niewielkie i ograniczały się do udziału urzędników archiwalnych w komisjach działających w urzędach szczebla centralnego i prowincjonalnego, powoływanych w celu przeprowadzania brakowania akt przed przekazaniem ich do archiwum państwowego[26].

Zadania te poszerzyła dopiero ustawa z 1963 r., powołująca we wszystkich urzędach stałe komisje, do których kompetencji, poza brakowaniem akt, należą sprawy związane z nadzorem nad narastaniem produkcji kancelaryjnej w biurach urzędów i instytucji państwowych. W ten sposób archiwa włoskie mają wpływ na budowę planów klasyfikacyjnych akt, co ma zapewnić właściwe narastanie produkcji kancelaryjnej[27].

---

[24] „Gazzetta Ufficiale" 1998, nr 368 (20 X).

[25] *Soprintendenza Archivistica per L'Umbria, Le istiuzioni pubbliche di assistenza e beneficenza dell'Umbria*, a cura di M. Squadroni, Roma 1990.

[26] A. Kiełbicka, *Z pobytu w archiwach włoskich*, „Archeion" 1990, t. 88, s. 154.

[27] I. Radtke, *op. cit.*, s. 146.